

STRESUL OCUPAȚIONAL ÎN MEDIUL EDUCAȚIONAL ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI INCLUZIVE

Svetlana CUCOȘ,

*psiholog școlar, grad didactic I,
Școala Primară „S. Vangheli”, din Bălți, Moldova*

Nicoletta CANȚER,

*lector universitar,
Universitatea de Stat ”A. Russo” din
Bălți, Republica Moldova*

Abstract: *Occupational stress in the teaching environment is generated by multiple factors. For teachers, the main stress factors in teaching are unsatisfactory relationships with colleagues, inadequate working conditions, curriculum constraints, lack of response from pupils, the large distance between own expectations and outcomes of children; difficult to cope with some parents, low salary. Occupational stress of teachers is also caused by the specific difficulties of inclusive education.*

Cadrele didactice reprezintă categoria profesională care manifestă cel mai înalt nivel de stres ocupațional. Întru-un studiu realizat în Marea Britanie, mai mult de 30% dintre profesori și-au evaluat locul de muncă ca fiind stresant. Stresul continuă să fie motivul pentru care profesorii își părăsesc locul de muncă. Astfel în ultimii ani, există tot mai multe cercetări care evidențiază consecințele stresului ocupațional la profesori.

Bernard (1990) stipulează, că **stresul** profesorilor este produsul modului în care profesorul reacționează și se adaptează la solicitările postului (datoriile zilnice ca și cadru didactic) și la amenințări (acțiunile altora)[1]. Pentru **profesori**, principalii factori de stres în cadrul activității didactice sunt: *stimularea – provocarea - controlarea* comportamentelor la elevi, relațiile nesatisfăcătoare cu colegii; dezinteres, implicare scăzută (morală, politică, socială etc.) din partea comunității față de munca lor; condiții de muncă inadecvate, spații, facilități și dotări insuficiente, zgomot, condiții de temperatură extreme; nesiguranță în legătură cu propriile abilități de a răspunde nevoilor elevilor și constrângerilor curriculum-ului; lipsa de răspuns din partea elevilor, distanța mare între propriile expectanțe și rezultatele obținute de elevi; traume, inclusiv moartea unor elevi; dificultăți în relaționarea cu unii părinți; salarii și perspective de promovare profesională scăzute[1]. În linii mari factorii, expuși mai sus, ar fi mult prea suficienți pentru a genera nivele considerabile ale stresului ocupațional la profesori, însă pe de altă parte, se impune și o nouă provocare a contemporaneității față de cadrele didactice din învățământul primar, gimnazial și cel liceal: aceasta o reprezintă educația incluzivă a copiilor cu cerințe educaționale speciale(CES), care urmează să fie încadrați în învățământul general, în medii de învățare comune, alături de semenii lor. Expectanțele noi ale educației incluzive provoacă multiple dezbateri și controverse, care extind aria stresului ocupațional al învățătorilor. De exemplu, școala contemporană ar trebui să fie capabilă să realizeze un învățământ diferențiat și să asigure o educație de calitate pentru toți și în același timp pentru fiecare. Noile tendințe ale educației incluzive solicită dezvoltarea și modernizarea educației și impun necesitatea elaborării materialelor-suport pentru asigurarea metodologică a procesului de incluziune școlară și socială a copiilor cu CES în învățământul general. În particular, profesorii resimt necesitatea unor metodologii privind adaptarea curriculumului general la potențialul și necesitățile copiilor cu CES, pentru a evita insuccesul școlar al acestora, pentru a-i sprijini în activitatea lor de învățare și a le asigura trasee școlare de învățare diferențiate și individualizate. Adaptarea ofertei educaționale la posibilitățile de învățare ale tuturor copiilor constituie o adevărată provocare pentru școala modernă și o sursă puternică a stresului ocupațional. În această ordine de idei ținem să menționăm că profesorii conștientizând necesitatea acestor multiple schimbări reacționează firesc și poziția acestora este explicabilă: temeri multiple legate de desfășurarea acestui proces, lipsa/insuficiența informațiilor/formărilor în domeniu. Însă se așteaptă ca profesorii să identifice, să recunoască și să reacționeze la diversitatea cerințelor elevilor, prin armonizarea strategiilor de învățare cu tehnologiile didactice, astfel încât să asigure o educație de calitate pentru toți, inclusiv pentru copiii cu CES.

Surse de stres în contextul educației incluzive:

Bariere și aspecte care împiedică procesul incluziunii – punctul de vedere al profesorilor[4]:

- Lipsa de accesibilitate – mediu construit și proiectat.
- Lacune în comunicare și resurse educaționale limitate.
- Atitudinea negativă profesioniștilor datorată lipsei/insuficienței informării în domeniul metodelor de instruire specifice educației incluzive.
 - Fonduri și personal insuficient. Lipsa personalului instruit pentru modelul social al dizabilității; Personalul nu este flexibil.
 - Atitudinea familiei – aceștia văd insuficiența copilului lor ca pe un obstacol în viață, eventual acesta producându-le sentimente de rușine sau vinovăție. Părinții nu cred în abilitățile copiilor.
 - Modelul medical al dezabilității descurajează părinții și profesorii să privească abilitățile copiilor și le sugerează să se concentreze pe insuficiențe.
 - Focalizarea/centrarea pe competiție (se cotează randamentul și succesul școlar). Sublinierea succesului elevilor în cadrul școlii.
 - Lipsa persoanelor cu dizabilități în cadrul personalului școlar.
- Absența imaginii persoanelor cu dizabilități.
 - Lipsa înțelegerii modelului social al dizabilității în cadrul managementului școlii. Incluziunea nu reprezintă o prioritate în școli.
 - Atitudine socială nu tot timpul este una pozitivă, și deschisă.
 - Activitățile extra-școlare nu sunt accesibile pentru toți elevii.
 - Lipsa siguranței familiilor că profesioniștii împărtășesc cele mai bune practici.
 - Părinții nu au posibilitatea de a împărtăși cele mai bune practici.
 - Dezechilibrul fondurilor între școlile speciale și cele generale în ceea ce privește echipamentele și materialele de sprijin pentru copiii și tinerii cu dizabilități. Școlile speciale primesc constant mai multe fonduri.
 - Teamă de schimbare a profesorilor în ceea ce privește metodologia folosită de predare. Se așteaptă ca elevii să se adapteze metodelor tradiționale de predare din partea profesorilor.
 - Competiția clasică între copii.
 - Grijele părinților și lipsa de încredere față de școlile generale – credința că acestea nu vor face față nevoilor copiilor cu dizabilități.
 - Distincția între copiii „normali” și copiii cu dizabilități, denumiți în mod incorect „anormali”.

Beneficiile educației incluzive sunt evident indiscutabile, precum și locul ei în cadrul politicilor generale privind incluziunea, însă este bine să accentuăm faptul că vorbim de un proces continuu și foarte complex, care înglobează multiple componente de la atitudini până la metodologii specifice pe care după cum se vede profesorii încă nu le-au acumulat. Această nu este o simplă restructurare a școlii, ci a societății în general prin acceptarea diversității și a educației incluzive și nu se poate întâmpla peste noapte. Din acest motiv este important să analizăm mecanismele prin care acest proces este facilitat sau din contra, întâmpină rezistențe din partea actorilor procesului educațional.

Soluții și aspecte care facilitează procesul incluziunii[4]

- Lucrul în echipă în cadrul școlii și parteneriatul.
- Corelația numărul de elevi din fiecare clasă și numărul de profesori.

Fiecare clasă trebuie să aibă un profesor de sprijin care se preocupă totodată și de elevii cu dificultăți de învățare.

- Promovarea de ședințe cu toate părțile interesate – părinți, personalul medical, profesori, psiholog .

- Training-uri pentru profesori – 30 de ore modul obligatoriu pentru a promova o cultură în care toată lumea este implicată.

- Ajustarea sistemului la potențialul elevilor.

- Conducerea școlii să-și cunoască responsabilitățile. Socializarea între școli pentru a facilita schimbul de experiență.

- Școlile cu clase mici și liniștite sunt o locație mai prietenoasă.

- O bună accesibilitate încurajează practicile inclusive – ca exemplu – o clasă izolată fonice sprijină dezvoltarea elevilor cu dizabilități auditive.

- Adaptarea curriculumului școlar pentru interesele individuale. Elevilor le sunt ascultate nevoile individuale de învățare de către profesorii lor. Respectul între elevi și pentru profesori.

- Învățarea prin colaborare. Un nivel înalt de implicare al părinților. Sistem educațional centrat pe elev.

- Dezvoltarea abilităților profesorilor față de tehnicile de educație inclusive. Atitudine deschisă și non-discriminatorie.

Minimalizarea barierelor în cadrul educației inclusive presupune mobilizarea resurselor din școală și din comunitate.

În vederea diminuării efectului stresant al educației inclusive asupra cadrelor didactice propunem un model de acțiune pentru facilitarea implementării educației inclusive. Accentul acestui model este focusat pe cadrele didactice, și anume pe o formare continuă a acestora în cadrul instituției școlare unde activează. Pentru o bună desfășurare este necesară coeziunea de grup a colectivului profesoral și lucrul în cadrul echipei multidisciplinare. Obiectivul major ar fi depășirea barierelor în cadrul implementării educației inclusive, care scadea considerabil efectul stresant al acestui proces.

Dimensiunile eficientizării școlilor pentru creșterea gradului de incluziune[3]:

- **Crearea culturilor inclusive:** Această dimensiune creează o comunitate sigură, deschisă, primitoare, colaboratoare, stimulantă, în care fiecare este prețuit ca fiind capabil de performanțe valoroase. Ea dezvoltă valori inclusive împărtășite explicit de personal, elevi, pedagogi și părinți/persoane care îngrijesc copiii.

- **Producerea politicilor inclusive:** Această dimensiune oferă siguranța că incluziunea pătrunde în toate planurile școlii. Politicile încurajează participarea elevilor și a personalului din momentul în care aceștia intră în școală, ajung la toți elevii din localitate și minimalizează presiunile de

excluziune. Politica incluziunii se sprijină pe acele activități care cresc capacitatea școlii de a răspunde diversității elevilor.

• **Desfășurarea practicilor incluzive:** Aceasta dimensiune dezvoltă practicile școlare care reflectă culturile incluzive și politicile școlii. Practici înseamnă lecții care răspund diversității elevilor. Participarea tuturor elevilor se face prin încurajarea lor să se implice activ în toate aspectele ce țin de educație, prin valorizarea propriilor lor cunoștințe și experiențe din afara școlii. Personalul identifică resurse materiale și umane, implicând elevi, părinți/apartinători și resurse ale comunității care pot fi mobilizate pentru a susține învățarea și participarea [3].

Despre educație s-a vorbit și se vorbește mult și, totuși, nu este suficient. Dacă dorim să intervenim în favoarea copiilor, trebuie să le oferim tuturor o educație de calitate și, în mod deosebit, celor cu cerințe educative speciale: o educație de calitate pentru toți într-o școală pentru toți.

Referințe bibliografice

1. Protecția Socială a Copilului. In: *Revistă de pedagogie și asistență socială*, 2012, Anul XIV, nr. 3-4(47-48). ISSN 1453-393-X.
2. HADÎRCĂ, M., CAZACU T. Adaptări curriculare și evaluarea progresului școlar în contextul educației incluzive. Ghid metodic. Ch., 2012. 96 p.
3. CERCEL, R. M. Formarea cadrelor didactice pentru educația incluzivă. Teză de doctor. București, 2009.
4. VRASMAȘ, E. (coord), VRASMAȘ, T. Educația incluzivă în grădiniță: dimensiuni, provocări și soluții. Buzău : Alpha MDN, 2012. ISBN 978-973-139-237-0.
5. www.editurauniversitara.ro